

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԱՇԽԱՏԱՆԲՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

1945 թ., հունիսի 16, Ս. Եղմիածին

Ն Ի Ս Ց Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

Վեհարանի բակում արտասովոր ցնծություն է տիրում: Ժողովին եկած պատգամավորները բոլորն էլ տոնական տրամադրությամբ սպասում են Ազգային-Նկեղեցական ժողովի բացմանը:

Վերջապես ժամը 11-ին սկսվում է հանդիսավոր երթը: Առջևից գնում են Ամենայն Հայոց Հայրապետության Ազգրետիր Տեղակալ Ամենապատիվ Տ. Գեղորդ արքեպիսկոպոս Չեղեքչյանը, Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ կաթողիկոս Տ. Գարեգին Ա.-ը, Ս. Երուսաղեմի պատրիարք Տ. Կիրեղ Բ.-ը, նրանց հետևում են արտասահմանյան և Սովետական Միության հայ թեմերի թեմական առաջնորդները և ընտրված հոգևորական պատգամավորները, այնուհետև արտասահմանի աշխարհական պատգամավորները և ապա Հայաստանի, Վրաստանի, Ադրբեջանի և Հյուսիսային Կովկասի պատգամավորները:

Պատգամավորությունը զանգակների ղողանջի տակ վեհարանից դուրս է գալիս և ուղղվում դեպի ճեմարանի շենքը, ուր տեղի է ունենալու ժողովի բացումը: Պատգամավորները բռնում են իրենց տեղերը դահլիճում:

Նախագահության սեղանի շուրջը տեղավորվում են մեր եկեղեցու ականավորները՝ կայացուցիչները: Կենտրոնում տեղ են բռնում Ամեն. Տ. Տեղակալը, Վեհափառ Գարեգին Ա.-ը և Երուսաղեմի պատրիարք Տ. Կիրեղ Բ.-ը, Եգիպտոսի առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Մամբրե կաթիկոս Սիրունյանը: Ներկա է 102 պատգամավոր, որոնցից 28-ը հոգևորական և 74-ը աշխարհական:

Նախագահության շարքում իրենց հատուկ տեղն են գրավում ՍՍՌ Միության Կառավարության ներկայացուցիչ, ՍՍՌ Միության Ժողովատնօրեն կից կրոնական պաշտամունքների խորհրդի նախագահ Ի. Վ. Պոլյանսկին և Սովետական Հայաստանի կառավարության ներկայացուցիչ, ՀՍՍՌ Ժողովատնօրեն կից հայ լուսավորչական եկեղեցու Գործերի խորհրդի նախագահ Ս. Ն. Հովհաննիսյանը:

Տիրում է հանդիսավոր լուսություն: Բոլորի հայացքներն ուղղված են ամենապատիվ

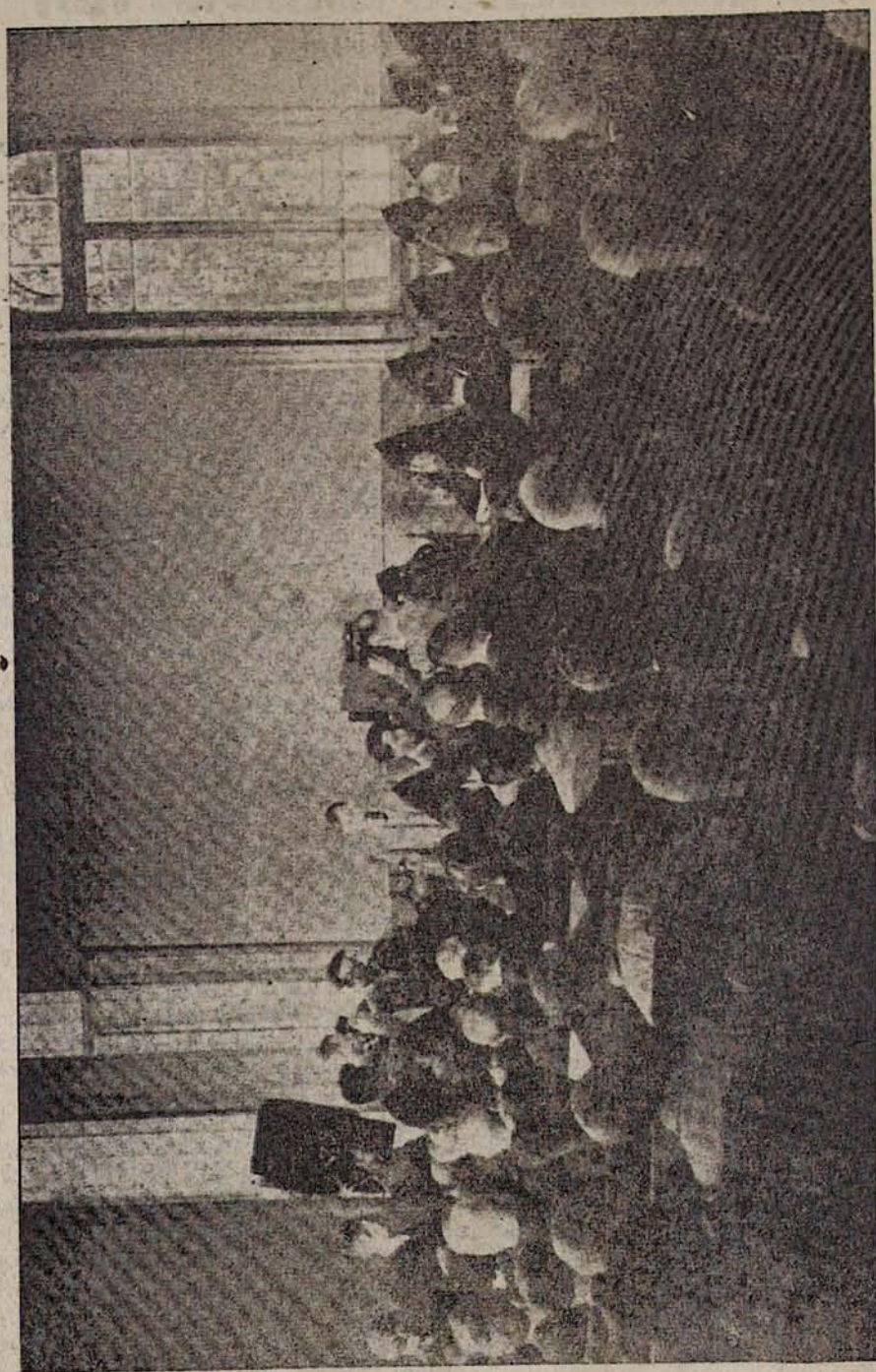
Տ. Տեղակալին և լարված ուշադրությամբ սպասում են նրան: Տեղ Տեղակալը առաջարկում է Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա.-ին՝ իր օրհնությունը տալ ներկա եղողներին:

Վեհափառ Հայրապետը ոտքի է կանգնում: Ամբողջ դահլիճը հռաչակալա լսում է Վեհափառ արտասահման ճշարտ մեր» և ավուր պատշաճի աղոթքները, որից հետո քառաձայն խումբը երգում է «Էջմիածինն ի հօրե՝ շարականը: Ապա ողջույնի առաջին խոսքն ասում է Ամենապատիվ Տ. Տեղակալը:

Մեկնաբանելով Հայրենական պատերազմի դերը ամբողջ աշխարհում խաղաղությունը վերականգնելու որպես անհրաժեշտ միջոցառում, դրվատելով Սովետական Միության ժողովուրդների տոկունությունն ու հերոսությունը հաղթական պայքարի ընթացքում, Ամեն. Տ. Տեղակալը նշում է այն կարևոր ու մեծ ծառայությունը, որ մատուցել է ռուս մեծ ժողովուրդը խաղաղության և մարդկային ազգի բաղաբակթությունը փրկելու գործին (բռնում ծափահարություններ):

«Այս մեծ և վիթխարի շարժման մեջ,— ասաց Տ. Տեղակալը, զեպի Հայրենիքն անմասն ու անտարբեր շմնաց նաև հայ ժողովուրդը. նա Հայրենիքի պաշտպանության համար խաղաղ դրեց իր ֆիզիկական ու նյութական ողջ կապուղությունը, որով գործնականապես ապացուցեց, որ ինքը ռուս մեծ ժողովրդի խակական բարեկամն է և կապված է նորա հետ անքակտելի կապերով» (բռնում ծափահարություններ):

Այնուհետև շեշտելով այս ժողովի նշանակությունն ու դերը, Ս. Էջմիածնի վերածնունդը և հետ այսու անելիքը հայ ժողովրդի հոգևոր կյանքում, Տեղ Տեղակալն իր ողջուններն ուղղեց Ազգային-Նկեղեցական ժողովին, Սովետական Միության Կառավարության ներկայացուցիչ Ի. Վ. Պոլյանսկուն, Սովետական Հայաստանի Կառավարության ներկայացուցիչ Ս. Ն. Հովհաննիսյանին, Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա.-ին, Երուսաղեմի պատրիարք Տ. Կիրեղ Բ.-ին, արտասահմանի և մեր թե-

Համագգային եկեղեցական փողովի առաջին նիստը

մերի թեմական առաջնորդներին, փոխ թեմականներին, պատգամավորներին և ներկա դանիոզ հյուրերին:

Վերջացնելով ողջույնի իր խոսքը, Ամենապատիվ Տեր Տեղակալը Ազգային-Եկեղեցական Ժողովը հայտարարեց բացված (բուռն և երկարատև ծափահարություններ):

Ամեն. Տ. Տեղակալից հետո ողջույնի խոսք է ասում Տանն Կիլիկիո Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա:

Դրվատելով մեր Ժողովրդի և պետության ձեռք բերած նվաճումները, Վեհափառ անհուն բերկրանքով իր գոհունակությունն է հայտնում Սովետական Հայաստանի Կառավարությանը, օրհնում է Ժողովը և հաջողություն բարեմաղթում նրա աշխատանքներին:

Ամեն. Տ. Տեղակալը խոսքը տալիս է ՍՍՌ Միության Կառավարության ներկայացուցիչ, ՍՍՌ Միության Ժողովմասնակցին կից կրոնական պաշտամունքի գործերի խորհրդի նախագահ Ի. Վ. Պոլյանսկուն:

Ժողովը նրան դիմավորում է բուռն և երկարատև ծափահարությամբ:

Ի. Վ. Պոլյանսկին ասում է ողջույնի իր խոսքը:

Կրկին դահլիճը թնդում է աղվակից ծափահարություններից:

Խոսքը տրվում է Հայաստանի Ժողովմասնակցին կից Հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Ս. Ն. Հովհաննիսյանին: Ժողովը բուռն ծափահարություններով ողջունում է Հայաստանի Կառավարության ներկայացուցչին:

Ն Ի Ս Տ Ե Ր Կ Ը Ն Ե Ղ

1945 թ. հունիսի 18-ին, առավոտյան ժամը 11 և 3/4-ին ճեմարանի դահլիճում սկսվում է Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի երկրորդ նիստը:

Ժողովին նախագահում է Տանն Կիլիկիո Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա, ատենապետում է բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանը:

Ամենապատիվ Տեր Տեղակալը ղեկուցում է Մայր Աթոռի գործունեության վերջին 4 տարիների մասին, սկսած 1941 թ. ապրիլի 10-ից մինչև ցայսօր:

Այնուհետև ատենապետը կարդում է այն հայտագիրը, որ Ամենապատիվ Տեր Տեղակալը մատուցել էր ՍՍՌ Միության Ժողովումսկետի նախագահ Ի. Վ. ՍՍԱԼԻՆԻՆ:

Ժողովը հոտնկայա և օրոտալից ծափահա-

Այնուհետև Ամենապատիվ Տեր Տեղակալն առաջարկում է Ժողովին՝ ողջույնի հեռագիր ուղարկել ՍՍՌ Միության Մեծ Մարշալ Ի. Վ. ՍՍԱԼԻՆԻՆ:

ՍՍԱԼԻՆ անունը բոցավառում է ներկա եղողներին, բոլորը ոտքի են կանգնում և բուռն ծափահարությունների օրոտը երկար ժամանակ թնդացնում է դահլիճը:

Որոշվում է ողջույնի հեռագիր ուղարկել աշխարհի ամենամեծ մարդուն, Մեծ ՍՍԱԼԻՆԻՆ:

Տեր Տեղակալի առաջարկությամբ Ժողովն անցնում է ատենապետություն ընտրելուն: Միաձայն քվեարկությամբ ատենապետներ են ընտրվում հռչակավոր բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանը, Սահիպան Մարխասյանը և պատգամավոր Ճանիկ Չաղրին:

Քարտուղարության կազմում ընտրվում են Բուրլարիայի առաջնորդ Տ. Գրիգոր վարդապետը, Վրաստանի փոխթեմական առաջնորդ տ. Սահակ ավագ քահանա Սահակյանը, տ. Վահան քահանա Թավարեկյանը և պատգամավոր Ծաղկյան Առաքելը:

Մանդատային հանձնաժողովի կազմում ընտրվում են Բելյուժի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Արտավազդ արքեպիսկոպոսը, Ռումինիայի առաջնորդ Տ. Վազգեն վարդապետը, պատգամավորներ Աղաջանյան Արմենակը և Սեդրակ Թարյանը:

Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի հաջորդ նիստը նշանակվում է հունիսի 18-ին, առավոտյան ժամը 11-ին:

րություններով օվացիա է անում ի պատիվ հանձարեղ Առաջնորդի: Հայտագրի ընթերցումից հետո ատենապետը ցույց է տալիս Ժողովականներին Ի. Վ. ՍՍԱԼԻՆԻ մականգրությունը:

Նորից բռնկվում են հոտնկայա և օրոտալից ծափահարությունները և «ԿԵՅՅԵ ՄԾՄ ՍՍԱԼԻՆԸ» բացականչությունները:

Վեհափառ կաթողիկոսը առաջարկում է Ժողովին իր երախտագիտությունը հայտնել Մարշալ ՍՍԱԼԻՆԻՆ: Ժողովը հոտնկայա և խանդավառ ծափահարություններով հայտնում է իր հարգանքն ու երախտագիտությունը Մեծ ՍՍԱԼԻՆԻՆ:

Ժողովն անցնում է օրակարգին և քնննում է Ազգային-Եկեղեցական Ժողով գումարելու կանոնադրությունը:

Ամեն. Տ. Տեղակալը զեկուցում է համագգային եկեղեցական ժողովին

Բարձրապատիվ տեր Ռուբեն ծայրագույն վարդապետ Դրամբյանը հողված առ հողված կարգում է կանոնադրությունը, որը ընդունվում է ժողովականների կողմից թիվ 1-ին փոփոխություններով:

Բառորդ ժամ հանգստից հետո ժողովը վերակազմում է: Բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանն առաջարկում է ընդհանրական Հայաստանի բարեխնամ կառավարությանը: Ժողովականները հոտնկայա և բուն ծախահարություններով ընդունում են այդ առաջարկը:

Ամենապատիվ Տեր Տեղակալը հայտնում է: Ժողովին, որ պատգամավոր Ստ. Մալխասյանը «Էջմիածին» ամսագրին ուղարկած մի հողվածով առաջարկ է արել տոնել

Մայր Աթոռի կիլիկիայից Ս. Էջմիածին փոխադրվելու 500-ամյակը: Ժողովականները միաձայն ընդունում են այս մտահղացումը և որոշում տոնել 500-ամյակը:

Վեհափառ կաթողիկոսը հակիրճ կերպով պատմական տեղեկություններ է հաղորդում Աթոռի փոխադրման մասին և ցանկություն հայտնում մեծ շուքով տոնել 500-ամյակը, ինչպես որ տոնվել է տառերի գյուտը, Աստվածաշնչի թարգմանությունը և այլն:

Ժողովը որոշում է հաջորդ նիստին 500-ամյակը տոնելու բանաձև և ծրագիր ներկայացնել:

Ժամը 2-ին 10 րոպեին ժողովը հայտարարվում է փակված: Հաջորդ նիստը նշանակվում է հունիսի 19-ին, առավոտյան ժամը 11-ին:

Ն Ի Ս Տ Ե Ր Ր Ո Ր Դ

Ազգային եկեղեցական ժողովի երրորդ նիստը տեղի ունեցավ հունիսի 19-ին, հոգևոր ճեմարանի դահլիճում, առավոտյան ժամը 12 և 20 րոպեին:

Ժողովին նախագահում է Տանն Կիլիկի վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա:

Ժողովին ատենապետում է բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանը: Ամենայն Հայոց Ազգրնտիր Տեղակալ Ամենապատիվ Տ. Գեվորգ արքեպիսկոպոսը հայտնում է ժողովականներին ի գիտություն, որ Ամերիկայի արևելյան թեմի պատգամավոր Հայկ Գավուկճյանը նշանակված է ատենապետության անդամ:

Խոսքը տրվում է Տ. Ռուբենի՝ ծ. վարդապետին, որը կարդում է Ազգային-եկեղեցական ժողովի բացման նիստի արձանագրությունը: Ժողովը միաձայն հաստատում է արձանագրությունը: Այնուհետև Տ. Սահակ ավագ քահանա Սահակյանը կարդում է 2-րդ նիստի արձանագրությունը, որը նույնպես միաձայն ընդունվում է ժողովի կողմից:

Ատենապետ Ավետիք Իսահակյանը կարդում է Սովետական Հայաստանի Գերագույն Սովետի նախագահ Մալխասի Պետրոսի Պապյանին ուղղված ողջույնի գրությունը:

Ժողովը բուն ծախահարությամբ ընդունեց այս ողջույնը:

Օրակարգի հաջորդ հարցը Հայ եկեղեցու Սահմանադրության քննությունն է: Ամենապատիվ Տեր Տեղակալն առաջարկում է հետաձգել այդ հարցը, որպեսզի պատգա-

մավորները ժամանակ ունենան կարդալ և ուսումնասիրել:

Ատենապետ Ավետիք Իսահակյանը եզրակտուսի պատգամավոր Զանիկ Չաքրին հրավիրում է ժողովի ատենապետությունը շարունակելու:

Ժողովի քննությանն է դրվում ճեմարանի նյութական ապահովության և պահպանության հարցը:

Այս հարցի մասին զեկուցում է Ամենապատիվ Տեր Տեղակալը: Կուսարանելով հոգևոր ճեմարանի ծրագրերը, ուղղությունը, Տ. Տեղակալը նշում է ճեմարանը նյութապես ապահովելու անհրաժեշտությունը: Այնուհետև գերաշնորհ Տ. Արտավազդ արքեպիսկոպոսը կարդում է Հոգևոր ճեմարանի նախահաշիվը: Պարզվում է, որ ճեմարանի տարեկան բյուջեն 40 ուսանող պահելու համար կազմում է 1.150.000 ուրուի այն դեպքում, եթե պետական կոուպերատիվ գրներով նյութեր և պարագաներ ստացվեն:

Այնուհետև Ամենապատիվ Տեր Տեղակալը շեշտելով տպարան ունենալու անհրաժեշտությունը եկեղեցական գրքեր, մատենագիրներ հրատարակելու, ինչպես և «Էջմիածին» ամսագրի տպագրությունը ապահովելու համար, հայտնում է, որ Սովետական բարեխնամ կառավարությունը թույլատրել է Մայր Աթոռին ունենալ իր սեփական տպարանը:

Երբ Տ. Տեղակալը հայտարարում է, որ այդ առաջին կրոնա-եկեղեցական տպարանի թույլտվությունն է ողջ Սովետական Միության

սահմանների մեջ, դա՛հի՛ճը թնդում է խանդավառ ծափահարություններից՝ ի պատիվ Սովետական Միության: Հայտարարվում է մի փոքր ընդմիջում: Դադարից հետո, ժողովը վերսկսվում է Ճանիկ Զազրի ատենապետությամբ:

Քննության է դրվում Մայր Աթոռի բուհի հարցը:

Մտքերի լայն փոխանակությունից հետո միաձայն ընդունվում է Տ. Վազգեն վարդապետի և պատգամավոր Փափաղյանի կազմած բանաձևը:

Այնուհետև Տանն Կիլիկիոն վեհափառ կաթողիկոսը զեկուցում է Մայր Աթոռի Կիլիկիայից Ս. Էջմիածին փոխադրվելու 500-ամյակի տոնակատարության մասին:

Այս խնդրի կապակցությամբ ժողովը լսելով պրոֆ. Աշոտ Աբրահամյանի և ակադեմիկոս Ստեփան Մալխասյանի կողմից առըված լուսաբանությունները, ընդունեց Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա.-ի հետևյալ բանաձևը.

«Անդրադառնալով Ս. Էջմիածնի և Ամենայն Հայոց Հայրապետության կատարած դերին անցած 500 տարիների ընթացքում, նշանակում է սրել և լուսավորել ժողովրդյան միտքը և գիտակցությունը այդ երկարատև շրջանի մասին. այս մտքով ժողովն օգտակար է համարում և որոշում է 1945—1946 տարին հայտարարել Մայր Աթոռի վերահաստատման հոբելյանական տարի՝ ընդունելով միևնույն ժամանակ Տանն Կիլիկիոն կաթողիկոսության հարատևությունը նույն ժամանակի ընթացքում, որ ոչ միայն չի խանգարել եկեղեցվո միության գաղափարը, այլև նման դեր է կատարել ազգապահպանության դրժում իրեն ենթակա թեմերի մեջ, ինչպես և երեսաղեմի և Կ. Պոլսո պատրիարքությունները»:

Ժողովը բանաձևի քվեարկումը և քննումը հետաձգվում է հաջորդ նիստին: Ժամը 3-ին և 30 րոպեին փակվում է նիստը:

Ն Ի Ս Տ Ձ Ո Ր Ր Ո Ր Կ

Ազգային-եկեղեցական ժողովի շորորդ նիստը տեղի ունեցավ սույն 1945 թ. հունիսի 20-ին Ճեմարանի դահլիճում:

Ժողովին ներկա էին Սովետական Միության ժողովասովետին կից կրոնական պաշտամունքների հորհրդի նախագահ Ի. Վ. Պոլյանսկին, Սովետական Հայաստանի ժողովասովետին կից հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Ս. Հովհաննիսյանը, անգլիական եկեղեցու Քենթրաբերիի արքեպիսկոպոսարանի ավագ երեց գերհարգելի դոկտոր Հիլեթ Զոնսոնը:

Ժողովի ատենապետը՝ Ամերիկայի արևել-

յան թեմի պատգամավոր Հայկ Գավուկյանը խոսքը տալիս է մանդատային հանձնադրվի նախագահ Բելյուսի առաջնորդ Տ. Արտավազդ արքեպիսկոպոսին:

Գերաշնորհ Տ. Արտավազդ արքեպիսկոպոսը հայտնում է, որ Մինչև այժմ ժամանել են ժողովին 104 պատգամավոր, որոնցից 31-ը հոգևորականներ են և 73-ը՝ աշխարհականներ:

Նախորդ նիստի որոշման համաձայն ծանուցվում է ժողովին, որ բյուրեղատյան հանձնաժողովին մասնակցում են հետևյալ պատգամավորները.

Կալիֆորնիայի	թեմից
Եգիպտոսի	»
Անգլիայից	»
Բուլղարիայից	»
Թեհրանի	»
Իրանա-հնդկական	»
Վրաստանի	»
Բաքվի	»
Ֆրանսիայի	»
Պաղեստինի	»
Հյուսիսային Կովկասի	»
Շիրակի	»
Այրարատյան	»
Ատրպատականի	»

Հայկ Գավուկյան
Ճանիկ Զազր
Սարգիս Քյուրբեջյան
Գեվորգ Միքառայճյան
Բժ. Բադրատ Ավագյան
Լևոն Տեր-Հովհաննիսյան
Փաշա Մելիք-Կարապետյան
Նիկողայոս Խաչատրյան
Գեղամ Ֆեներճյան
Պենոն Ճերյան
Համազասպ Տեր-Հակոբյան
Վարոս Մարգարյան
Մինաս Մինասյան
Բաբգեն Օլուբեջյան

Տանն Կիլիկիո
Ռումինիո
Ն. Նախիջևանի

Թեմից
»
»

Մկրտիչ Մարլամ
Դոքտոր Արտաշես Տիրացույան
Տ.-Մկրտիչ Չորշուկյան:

Ժողովը հանձնարարեց ընտրված հանձնաժողովին ունենալ իր խորհրդակցական նիստը «Խնամուրիստ» հյուրանոցում, երեկոյան ժամը 5-ին:

Տ. Արտավազդ արքեպիսկոպոսն առաջարկում է ամսի 22-ին նիստ ղեկնել Ն. Նախիջևանի մեկնել Մեարոպ Մաշտոցի տունը կատարելու: Ամենապատիվ Տ. Տեղակալն առաջարկում է Օշականի ուխտագնացությունը հետաձգել Հայրապետական օժումից հետո:

Ատենապետ Հայկ Գալուկչյանը խնդրում է գերազնորհ Տ. Արտավազդ արքեպիսկոպոսին շարունակել ժողովի ատենապետությունը:

Ամենապատիվ Տ. Տեղակալը հայտարարում է, որ Պեյրուքի պատգամավոր Մկրտիչ Մարլամը հանձնառու է եղել Ս. Էջմիածնի տպարանի ամբողջ սարքավորումը իր հաշվով հայթայթել:

Ժողովը բռնեց ծախահարսությանը ընդունում է Մարլամի նվիրատվությունը:

Ատենապետ Տ. Արտավազդ արքեպիսկոպոսը քննության դնելով ճեմարանի պահպանման հարցը հանձնառու եղավ մեկ սանի ծախսերը հոգալ: Այս կապակցությամբ Ամենապատիվ Տ. Տեղակալը հայտնեց, որ յուրբարանչուր սանի տարեկան ծախսը կազմում է 500 դոլլար:

Տանն Կիլիկիո վեհապառ կաթողիկոս Գարեգին Ա-ը հայտնում է, որ Եփեսոսից տեղի Կարապետ Մարլամը մի գումար է կտակել ճեմարանի պահպանման ֆոնդին, որի տարեկան տոկոսը կազմում է 50 եփեսոսական ոսկի և որ ճեմարանը իր հարատևության ամբողջ ժամանակաշրջանում ամեն տարի կարող է 50 եփեսոսական ոսկի ստանալ: Վեհապառը հայտարարեց, որ առաջին տարվա 50 ոսկին բերել է իր հետ և կհանձնի ամենալն հայոց նորընտիր կաթողիկոսին:

Այս հայտարարությունը ժողովում առաջ բերեց մեծ խանդավառություն, որի հետևանքով հետևյալ հանձնառությունները տեղի ունեցան.

Կալիֆոռնիայի թեմը հանձն առավ հոգալ 10 ուսանողի ծախսը, Ամերիկայի արևելյան թեմը՝ նույնպես 10, Իրան-Հնդկաստանի առաջնորդ Վահան Ժ. վարդապետ Կոստանյանը հայտարարեց, որ իր թեմը հանձն է առնում

4 թոշակառու պահել, բացի այդ, հօգուտ ճեմարանի պահպանման հանգանակել է մի երեկույթի միջոցով 17.000 թուման և հանձն առավ 20.000 թուման ևս հանգանակել: Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսարանը ճեմարանի համար հատկացնում է տարեկան 5.000 դոլլար, Եփեսոսի թեմի առաջնորդ գերազնորհ Մամբրե Եփեսոսյանը խոստացավ իր թեմի միջոցներից հօգուտ ճեմարանի հատկացնել տարեկան 3.000 եփեսոսական ոսկի, ակադեմիկոս Ստեփան Մալխասյանը հայտարարեց, որ ինքը կհոգա մեկ թոշակառուի ծախսը, Տ. Սահակ ավագ քահ. Սահակյանը Վրաստանի թեմի կողմից հայտարարեց, որ իրենց թեմը կվճարի վեց թոշակառու պահելու ծախսը, Մկրտիչ Մարլամը հանձն առավ իր անունով պահել մեկ ուսանող, Կալիֆոռնիայի թեմի Էդմիտիկանց Միությունը՝ մեկ ուսանող, Ճանիկ Չաքրը՝ 2 ուսանող, Օսման Փափազյանը (Եփեսոս)՝ 1 սան, Ատրպատկանի թեմը՝ 1 սան, Ամերիկայի արևելյան թեմի պատգամավոր Հայկ Գալուկչյանը՝ 3 սան:

Այսպիսով ժողովը ավարտված համարեց ճեմարանի պահպանման խնդիրը 40 ուսանողի սահմաններում, ընդ որում սան պահողները հանձնառու եղան թոշակները վճարել վեց տարվա, այսինքն ճեմարանի լրիվ դասընթացի համար (3 դասարան և 3 լսարան):

Այնուհետև ժողովին դրվեց Մայր Աթոռի պահպանության հարցը:

Տանն Կիլիկիո վեհապառ կաթողիկոսն առաջարկեց Մայր Աթոռի պահպանության համար սահմանել «Լուսավորչի լուսն» տուրքը բոլոր եկեղեցիների ամբողջական հասույթների 4 տոկոսի համեմատությամբ: Ժողովը միաձայնությամբ ընդունեց այս առաջարկը:

Այս առնչությամբ Բուլղարիայի պատգամավոր Գեորգ Միքթուպչյանը հանձն առավ 5.000 դոլլի նվիրել Մայր Աթոռի պահպանմանը:

Տանն Կիլիկիո վեհապառ կաթողիկոսը ողջունելով ժողովին ճեմարանի պահպանման խանդավառ հանձնառությունները, առաջարկեց հոգևոր ճեմարանի մատենադարանը եկեղեցական, կրոնական և աստվա-

ծաբանական գրականությունը ճոխացնելու համար ևս խորհել:

Այս հարցի առթիվ Ռոմինիայի փոխ-թեմական Ս. Վազգեն վարդապետը առաջարկեց հետևյալ բանաձևը, որ նույնությամբ ընդունվեց.

«Ժողովը մեծ գոհունակությամբ և երախտագիտությամբ լսելով, որ Սովետական Հայաստանի բարեխնամ կառավարությունը Ս. Էջմիածնին վերադարձուցած է ճեմարանի մատենադարանը, փափագ կը հայտնե և առաջարկ կը բերե նորընտիր վեհափառ Հայրապետին սույն մատենադարանը ճոխացնել կրոնական, եկեղեցական և մատենագիտական ուղղությամբ»:

Օրակարգի հաջորդ հարցը Մայր տաճարի նորոգության խնդիրն է: Երոտաղեմի ամենապատիվ պատրիարք Հայրը անհրաժեշտ համարելով Մայր տաճարի վերանորոգումը և այն համարելով անհետաձգելի, կոչ արավ պատգամավորներին այն համարել պատվի խնդիր և հանձն առնել հոգալու պահանջվող ծախսերը:

Տանն Կիլիկիո Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա-ը ժողովին հաշվետվություններ կայացրեց իր կատարած հանգանակության մասին, երբ ինքը որպես հայրապետության լիազոր նվիրակ գործուղվել էր արտասահման հիշյալ նպատակով: Պարզվեց, որ նա հանգանակել է 37.114 ռուբլար, որպիսի գումարը պահ է տրված ապահով դրամատների և հաստատությունների մոտ: Այսպեհ ներկայացրեց ժողովին հետևյալ բանաձևը. «Ժողովը լսելով հատուկ զեկուցում Ս. Էջմիածնի տաճարի նորոգության և կատարված հանգանակության մասին, անհրաժեշտ և անհետաձգելի է համարում նորոգման կատարումը: Հաղար վեց հարյուր քառասուն տարվա պատմական այդ կոթողի կյանքը պետք է հարատևել և վայելուղ վիճակի վերածել, որ հայ ժողովրդի պատիվն է: Բայց ի նկատի ունենալով, որ Մայր Աթոռի վերակազմության և պահպանության, ինչպես և ճեմարանի, տպարանի և այլ կարիքները ժողովրդական հանգանակությամբ և նվերներով պիտի լրացվեն,

այդ պատվաբեր գործի կատարումը կկամենար մեր մեծահարուստ ազգայիններից մեկը կամ մի քանիսը միասին հանձն առնեին: Ուստի և խնդրում է Ամենայն Հայոց նորընտիր և Տանն Կիլիկիո Գարեգին Ա. կաթողիկոսներին հետամոտ լինել և հարաբերության մեջ մտնել, որոնց որ հարկավոր կհամարեն, գործը գլուխ բերելու համար»: Ժողովը անդադրում ծափահարություններով միաձայն ընդունեց նորին վեհափառության բանաձևը:

Ս. Արտավազդ արքեպիսկոպոսը առաջարկում է ժողովին հարգանքի խոսք ասել հարգելի տոբոթր Հիլեթ Զոնսունին, որը ներկա լինելով ժողովին, ուշի ուշով հետևում է ժողովի ընթացքին: Ժողովը նրա առաջարկն ընդունում է, որից հետո նա խնդրեց Ամերիկայի արևելյան թեմի առաջնորդ Տեմ Տիրան ծ. վարդապետին՝ անդիներեն լեզվով հայտնել Զոնսունին ժողովի որոշումը: Ի պատասխան ժողովի ցույց տված ուշադրության, դեկտոր Զոնսունը ասում է հետևյալը.

«Մեր ազան հայրեր ի Քրիստոս և քրիստոնյա եղբայրներ: Այս խիստ պատմական պահին, այս փառավոր ու մեծ եկեղեցու զարթոնքի առթիվ տեսա՝ վերականգնումը այս երկրի ճարտար արվեստի և կրթության հիմա էլ տեսնում եմ այս եկեղեցու վերազարթնումը:

«Բանակեց տարիներից ի վեր այս երկիրը հառաջադիմում է. Սովետական Միությունը շատ բան պետք է շահի եկեղեցու վերականգնումով: Ձեզ վստահացնում եմ, որ մեր երկիրը շատ մեծ հետաքրքրությամբ հետևում է այս շարժմանը: Անդիսի մեջ չպիտի դառնա մի եպիսկոպոս, որը չուզենար ներկա լինել այս պատմական պահին»:

Ի պատասխան այս ելույթի, ամենապատիվ Ս. Տեղակալը հայտնեց, որ իրեն որպես հիշատակ մի նվեր պիտի հանձնի, որը միշտ իրեն պիտի հիշեցնի այս դարավոր տաճարը:

Հաջորդ նիստը նշանակվում է հունիսի 21-ին: Ժամը 1-ին 15 րոպեին ժողովը հայտարարվում է փակված:

Ն Ի Ս Տ Հ Ի Ն Դ Ն Բ Ո Ր Դ

1945 թ. հունիսի 21-ին, առափոտյան ժամը 12-ին և 30 րոպեին բացվում է Ազգային եկեղեցական ժողովի հինգերորդ նիստը:

Ժողովին նախագահում է՝ Տանն Կիլիկիո Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա-ը: Կարգավոր տերունական աղոթքը և ավուր պատշաճ բարեմադրություններն անելուց

հետո նա ժողովը հայտարարում է բացված:

Ամենապետում է բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանը, որի առաջարկով նախ կարդացվում է նախորդ նիստի արձանագրությունը, որը մի շարք ուղղումներից հետո ընդունվում է:

Ամերիկայի արևելյան թեմի առաջնորդ գերապատիվ Տ. Տիրան վարդապետը խոսք է խնդրում մի կարևոր հայտարարություն անելու համար: Ամենապետը խոսքը տալիս է նրան: Նա հայտարարում է, որ մոտ 30.000 դոլլար գումարի չափով նվերներ է բերել Մայր Աթոռին որպես դարպաս:

Ժողովը ծափահարությամբ է ընդունում այս նվերը և բոլորի սիրալիր հայացքներն ուղղվում են հայտարարություն անողին:

Այնուհետև ատենապետը ժողովի քըննարկման է դնում բյուջեի խնդիրը: Այս առթիվ խոսքը տրվում է բյուջետային հանձնաժողովի նախագահ Սարգիս Քյուրքչյանին: Նա կարդում է հանձնաժողովի հետևյալ որոշումը.

«Ա. Հանձնաժողովը միաձայնությամբ որոշում է, որ եկեղեցիների եկամուտներից գանձվող 2 տոկոսի առաջարկը, որ պատգամավորական ժողովի կողմից ընդունվել է արդեն, դորժագրվի:

«Բ. Նկատի ունենալով, որ թեմերից ըստացվելիք եկամուտն անորոշ է և միևնույն ժամանակ էջմիածնի այս տարվա ծախսերը նույնպես անորոշ են, ինչպես նաև կատարվելիք վերանորոգման ծախսերը,— ուստի ժողովը որոշում է նորընտիր կաթողիկոսի իրավասությանը թողնել տնորիննու այդ հարցի լուծումը ըստ իւր հայեցակետի, հուշալիով, որ հայ ազգը և հայ բարերարները սիրով ընդառաջ պիտի երթան Հայրապետի կողմն»:

Լսելով վերոհիշյալ որոշումը, Ամենապատիվ Տ. Տեղակալն առաջարկեց բյուջեի

քննարկումը հետաձգել հաջորդ նիստին, երբ ինքը հնարավորություն կունենա ժողովին ներկայացնել գրավոր կերպով Ս. էջմիածնի համար պահանջվող անհրաժեշտ բյուջեն: Ժողովն ընդունելով այս առաջարկը, հարցի քննարկումը թողեց հաջորդ նիստին:

Մանդատային հանձնաժողովի նախագահ գերաշնորհ Տ. Արտավազդ արքեպիսկոպոսը հայտարարեց, որ մանդատային հանձնաժողովն անհրաժեշտ է գտել ստուգել պատգամավորների անվանացուցակը: Հանձնաժողովի անդամ գերապատիվ Տ. Վաղգեն վարդապետը մեկ առ մեկ կարդաց պատգամավորների անունն ու ազգանունները, որով պարզվեց, որ մինչև այժմ 106 պատգամավոր է ժամանել Ս. էջմիածին և ժողովները տեղի են ունենում նրանց մասնակցությամբ:

Պատգամավոր Ստեփան Մալխասյանը ձայն խնդրելով առաջարկում է ժողովին՝ Մայր տաճարի վերանորոգության հատուկ նախագիծ և նախահաշիվ պատրաստել: Ժողովը միաձայն ընդունում է այս առաջարկը և անցնում Հայոց եկեղեցու Սահմանադրության նախագծի քննությանը: Նախքան այս խնդրի քննության անցնելը, Ամենապատիվ Տ. Տեղակալն իր ելույթով բացատրում է ժողովականներին խնդրի լրջությունը և բացառիկ կարևորությունը և առաջարկում է այն հետաձգել հաջորդ ժողովին, երբ հնարավոր կլինի պատգամավորներին ներկայացնել Սահմանադրության նախագծի վերջնականագիտ ձևակերպված տեքստը:

Ժողովը որոշում է նախագծի քննարկումը հետաձգել:

Ժողովը փակվում է ժամը 2 և 12 չոպեին: Հաջորդ նիստը նշանակվում է հունիսի 22-ին, առավոտյան ժամը 11-ին:

Ն Ի Ս Տ Վ Ե Տ Ե Ր Ո Ր Դ

Ազգային եկեղեցական ժողովի 6-րդ նիստն սկսվում է 1945 թ. հունիսի 22-ին, առավոտյան ժամը 12-ին, նախագահությամբ Տանն Կիլիկիո Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա-ի, որը պատշաճ աղոթքներն ասելուց հետո, ժողովը բացված հայտարարեց:

Ժողովի ատենապետ Ճանիկ Զաքրը կարդաց ժողովի հետևյալ օրակարգը.

1. Եկեղեցական Սահմանադրության քննությունն ու վավերացումը:
2. Ս. էջմիածնի պահպանման բյուջեն և նրա ընդունումն ու հաստատումը:
3. Ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրություն:

Ժողովի միահամուռ ցանկությամբ որոշվեց նախ զբաղվել բյուջեի քննությամբ, հետո Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ընտրությամբ, իսկ Սահմանադրության քննար-

կումը, որպիս շատ ժամանակ պահանջող հարց, հետաձգել հաջորդ նիստերին:

Տանն Կիլիկիո կաթողիկոս Վեհափառ Գարեգին Ա-ը խոսք առնելով, ժողովի ուշադրությունը հրավիրեց այն հանգամանքի վրա, որ ժամանակն է ընտրության համար նախապատրաստվելու: Սակայն մի շարք ճառախոսներ անհրաժեշտ գտան ընտրությունը արագացնել և ընտրական ժողովն սկսել ժամը 3-ին, որպեսզի նախադահույթությունը ժամանակ ունենա ընտրական նախապատրաստությունները հոգալ: Ձայների ձնշող մեծամասնությամբ որոշվեց երեկոյան նիստում զբաղվել կաթողիկոսի ընտրություններով: Այս որոշումն ընդունելուց հետո ժողովն անցավ օրակարգի առաջին հարցին՝ բյուջեի քննարկմանը:

Խոսք առնելով, Ամենապատիվ Ս. Տեղակալը մանրամասնորեն զեկուցեց անցյալ շորս տարիների ծախքերի ու այն աղբյուրների մասին, որոնցով հոգացվել են Մայր

Աթոռի ծախսերը: Տեղակալ Սրբազանի կարգադրությամբ Ս. Ռուբեն ծ. վարդապետը կարդաց 1945—46 թ. բյուջեի նախատեսված իր բոլոր մանրամասնություններով, որով Ս. Էջմիածնին ենթակա հիմնարկությունների պահպանման ընդհանուր գումարը կազմում է 3.100.000 ուրլի:

Ժողովը լսելով այս հարցի հետ կապված լուսաբանություններն ու հավելումները, ընդունեց Ս. Վազգեն վարդապետի կազմած հետևյալ բանաձևը.

«Մայր Աթոռի պահպանման համար որոշված 5 տակոս եկեղեցական տուրքին զուգընթաց ժողովը կարող է շարունակել ավանդաբար ընդունված Վուսափորչի լուսման» հօգուտ Ս. Էջմիածնի անհատական նվիրատվության եղանակով:

Բանաձևն ընդունվեց միաձայն, որից հետո ատենապետը դադար հայտարարեց ժամը 3-ին Մայր տաճարում նիստը վերսկսելու և ընտրությունը զբաղվելու համար:

Է Զ Մ Ի Ա Մ Ի Ն

Ամենայն Հայոց Վեհափառ կաթողիկոս ընտրելու համար գումարված ժողովն սկսվեց Մայր տաճարում, ժամը 3-ին և 30 րոպեին:

Մայր տաճարի առաջին մասում, դեպի զանգակատունը դրված են նախադահույթային սեղանը և աթոռները, նրա երկու կողմերում դեպի հյուսիս և հարավ շարված են պատգամավորների աթոռները: Իջման սեղանի առաջ, կենտրոնում դրված են կինոնկարահանման ապարատները և տեղավորված նկարիչները նախադահույթային սեղանի աջ և ձախ կողմերում, ինչպես և իջման սեղանի ուղղությամբ: Տաճարի բոլոր դռները փակ են, բացի հյուսիսային դռնից, որի մոտերը փակված է մեկ փոքրիկ սեղանով, ուր նստած են մանդատային հանձնաժողովի անդամները և միայն մի նեղ արահետ են թողել, որով մեկ պատգամավոր կարող է ներս մտնել:

Մուտքի առաջ կանգնած են պատգամավորներն իրենց պատգամավորական տոմսերով:

Ներս մտնող պատգամավորները տոմսերը ներկայացնում են մանդատային հանձնաժողովին, հատուկ մատչանում ստորագրում իրենց անուն, ազգանունը, ուր են ընդվում է, ո՞ր թիմի պատգամավոր լինելը և ապա գրավում իրենց տեղերը: Աշխարհական պատգամավորների ստուգումն ու ցու-

ցակազրումն ավարտվելուց հետո գալիս են հոգևորական պատգամավորները, թեմերի առաջնորդները և փոխթեմականները Ամենապատիվ Ս. Տեղակալի և Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա-ի առաջնորդությամբ: Նույն ստուգումն ու ցուցակազրումը կատարվում է նաև նրանց նկատմամբ:

Հոգևորական և աշխարհական պատգամավորները գրավում են իրենց տեղերը: Նախադահական սեղանի կենտրոնում նստում են Ամենապատիվ Տեղակալ Ս. Գևորգ արքեպիսկոպոսը և վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա-ը: Նրանց աջ և ձախ կողմերում նստում են հայ եկեղեցու եպիսկոպոսները: Վարդապետները նստում են աշխարհականներին հատկացված տեղերի առաջին շարքում: Տիրում է խորին լուսություն: Բոլորը սրտատրոփ սպասում են, թե ե՞րբ և ի՞նչպես կսկսվի ժողովը:

Տանն Կիլիկիո Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա-ը համապատասխան աղոթքն ասելուց հետո ժողովը հայտարարում է բացված:

Նա հակիրճ, սակայն խիստ սրտառու և անկեղծ զգացումներով դիմում է պատգամավորներին, հայտնելով նրանց պատմական այն մեծ ակտի մասին, որ նրանք պիտի վատարեն այսօր Հայաստանյայց եկեղեցու հովվապետ՝ Ամենայն Հայոց Վե-

հաստատու կաթողիկոս ընտրելով: Նա կոչ է անում լուրջ և զգաստ մոտենալ այս խնդրին, հաշվի առնել նրանց պատասխանատվությունը ժողովրդի առաջ և լսել իրենց խղճի ձայնին:

Ի պատասխան այս կոչի, տիրում է խորին լուռություն, որը հանկարծ բեկվում է շշուկներով. «այո, այո, խոստանում ենք»: Կրկին թափվում է լուռություն, բոլորի հայացքներն ուղղված են նախագահության սեղանին:

Հանդիսավոր առաջ է դալիս Եգիպտոսի առաջնորդ գերաշնորհ Մամբրե Կալիկոպոս Սիրունյանը, որն իր օգնականների հետ սկսում է նախընտրական աղոթքը և սաղմոսերգությունը: Անուհետև կարգում է երգման թուղթը բառ առ բառ, որ պատգամավորները կրկնում են հոտնկայա: Երգվելուց հետո բոլոր աշխարհական պատգամավորները ստորագրում են երգման թուղթը:

Երգման արարողության այս ակտը վավերացվում է երգվեցնող գերաշնորհ Մամբրե Կալիկոպոս Սիրունյանի ստորագրությամբ և երգման արարողության վկաներ՝ Տ. Ռուբեն Ժ. վարդապետ Դրամբյանի ու Տ. Կարապետ Ժ. վարդապետ Թումանյանի ստորագրություններով:

Ժողովի նախագահ Տանն Կիրիկիտ Վեհափառ կաթողիկոսն արտասանում է իր վերջին հորդորը. նա ասում է.

«Ճանաչելի պայմանների մեջ մենք հավաքված ենք այստեղ մեր կաթողիկոսն ընտրելու: Առաջին անգամն է մեր ամբողջ պատմության ընթացքում, որ Տանն Կիրիկիտ կաթողիկոսը ներկա է գտնվում կաթողիկոսական ընտրությանը: Այսպիսի ժողովի գումարումը մեր պատմության մեջ հազվագյուտ է. շատ քիչ է պատահել, որ այսպիսի ներկայացուցչություն հավաքված լինի: Ազգային Եկեղեցական ժողովին են ներկայացել հեռավոր Ամերիկայի հայության ներկայացուցիչները, Եգիպտոսի, Անգլիայի, Ֆրանսիայի, Բալկանյան երկրների հայերի պատգամավորները և խորհրդարանի երկրների ու թեմերի առաջնորդներն ու ժողովրդական ընտրյալները: Որոշ տեղեկություններ կան, որ Հարավային Ամերիկայի պատգամավորները նույնպես ճամբա ելած են, բայց տեղի հեռավորության և ճանապարհի դժվարությունների պատճառով դեռ տեղ չեն հասել:

«Արտաքո կարգի նշանակություն ունի

այս համագումարը, որովհետև թե՛ մեր երկրամասի և թե՛ գաղութների այս ներկայացուցչությունը հանդես է բերում մեր եկեղեցու միասնականությունը:

«Երգմամբ սկսեցինք այս ժողովը ազգի և եկեղեցու անունով, կկամենայի, որ ժողովը նվիրական և սրբազան մնար իր պարտավորությունների հանդեպ, կկամենայի այնպիսի ընտրություն կատարվեր, որ ընտրյալը լիներ ազգի ընտրյալը: Կալոթեմ այս դարավոր եկեղեցու սրբազան կամարների տակ, որ Տերը առաջնորդե մեզ և մենք պատասխանատու չմնանք մեր խղճի և ժողովրդի առաջ»:

Հայ եկեղեցու ընդունված ավանդական սովորության համաձայն Ազգ. Եկեղեցական ժողովի նախագահ՝ Վեհափառ Գարեգին Ա.-ը մեկ առ մեկ կարդաց Հայոց եկեղեցու Կալիկոպոսների անունները, հիշելով ներկաներին և բացականչելով և երեք անգամ հարց տվեց պատգամավորներին, արդյոք չկա՞ որևէ անձնավորություն, որ հանձնարարված լինի քվեարկելու որպես ընտրելի: Ժողովականները հայտնեցին, որ նման հանձնարարություն չեն ստացել: Այնուհետև քվեարկության տուփը ստուգվեց և փակվեց ու դրվեց նախագահական սեղանի վրա, որից հետո հայտարարվեց ժողովի կողմից ընդունված դադարի քվեարկության մասին: Քարտուղարության կողմից Տ. Գրիգոր Ժ. վարդապետ Կարապետյանը բարձրաձայն և մեկ առ մեկ կարդաց պատգամավորների անունները և յուրաքանչյուր պատգամավոր մոտենալով նախագահական սեղանին ստացավ քվեարկության տոմսը, որի վրա պիտի նշանակվեր մեկ թեկնածուի անուն և ավագանունը և նետվեր տուփի մեջ: Վերոհիշյալ ձևով յուրաքանչյուր պատգամավոր տվեց իր քվեն:

Պատգամավորների անուններն ու ազգանունները ստուգելիս, պարզվեց, որ բացակայում են Հալեպի պատգամավոր Արշակ Գալեմբեքյանը և Վրաստանի պատգամավորներից Սամվել Շահարոնյանը հիվանդության պատճառով:

Նախագահ Վեհափառ կաթողիկոսի հրամանով տուփը բացվեց, ակվեց քվեների ստուգումը:

Խորհրդավոր լուռության մեջ բոլորը լարված ուշադրությամբ հետևում էին քվեների ընթերցմանը. — «Չեղբերքյան Սրբազան, «Տեղակալ Գեորգ», Գեորգ արքեպիս-

Նորինաիր, Հայրապետը պատգամավորների ուղեկցությամբ Մայր Տաճարից
մեկնում է վեհարան (ընթացողներից հետո)

կոպոս», անընդհատ հնչում էր քվեները կարգացող Մամբրե սրբազանի ձայնը: Կարդալով քվեները նա հանձնում է ժողովի կողմից նշանակված 2 ստուգողներին, որոնք նույնը վավերացնելով և մեկը մյուսին հանձնելով քվեները դարձում են սեղանի վրա:

Ժամը 4-ին 45 րոպեին Վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա-ը հայտնում է քվեարկության արդյունքը. ներկա է 111 պատգամավոր, 110 քվեով: Գեորգ արքեպիսկոպոսը ընտրված է Ամենայն Հայոց կաթողիկոս, այդ մեկ քվեին էլ իրենն է, որ նա տվել է ինձ, — ծիծաղելով հայտնում է Վեհափառը: — Ուրեմն ընտրվել է միաձայն, — հայտարարում է վեհափառ Գարեգինը:

Ծափահարությունների և կեցցեների տրոտը թնդացնում է հինավուրց տաճարի դռները: Ամենապատիվ Գեորգ արքեպիսկոպոսը հոգևած է, արցունքները ողողել են նրա դեմքը:

Հուզված են գրեթե բոլոր պատգամավորները. շատերի աչքերն լցված են բերկրանքի և ցնծության արցունքներով:

Նորընտիր Հայրապետին մատուցվում է Հայրապետական դավաղանը, տաճարի սեղանների վարագույրները բացվում են, Մայր տաճարի զանգակներն ափսոսում են ղողանջել ավիտելով Հայ հավատացյալներին բերկրության ու ցնծության ավետիսը:

Տաճարը թողում է «Էջմիածինն ի հօրէ» շարականի բաղդրալուր մեղողիաներով: Այն երգում է ողջ պատգամավորությունը հոտնկալ:

Շատերն իրենց հոգմուրը չկարողանալով զսպել խմբվում են նորընտիր վեհափառի շուրջը, ամեն մեկն աշխատում է մի վաշիկյան առաջ համբուրել նրա Ս. Աջը և շնորհավորել նրան:

Վերջապես բացվում է Մայր տաճարի ավագ դուռը և պատգամավորությունը շարականների երգեցողությամբ և կեցցեների ցնծափն ուրուտներով նորընտիր Հայրապետին առաջնորդում է դեպի վեհարան:

Վանքի գաղթում հասկանալի խոտն բազմությունը ծափահարությամբ և կեցցեներով դիմավորում է վեհափառին:

Նրանք շարվում են ճանապարհի երկու կողմում և հանդիսավոր թափոն անցնում է դեպի վեհարան:

Վեհարան տանող սանդուխների վրայից նորընտիր Հայրապետը իր առաջին օրհնությունն է տալիս ժողովրդին և պատգամավորներին «պահպանիչ» կարգում:

Պատգամավորությունը ժամը 5-ին 30 րոպեին աղատում է վեհարանի գավիթը:

Խոտն բազմությունը չի հեռանում վեհարանի բակից և վանքի դավթից:

Այն ուժը, որ համախմբել է նրանց այստեղ, ոգևորել ու թևեր տվել, ազգային միասնության և մեր պետականության դաշտավարն է:

Ուշ դիշերին միաճն վանքի շրջապատը դատարկվում է և խորհրդավոր ու անմոռանալի երեկոն իր թևերն է փռում հինավուրց, պատմական վանքի դռներին:

Ն Ի Ս Տ Ե Ո Ւ Ե Ր Ո Ր Դ

1945 թ. հունիսի 25-ին, ցերեկվա ժամը 1-ին 30 րոպեին սկսվում է Ազգային-եկեղեցական ժողովի երկրորդ նիստը:

Սա Ազգային-եկեղեցական ժողովի վերջին նիստն է:

Ժողովին նախագահում է նորին Ս. օծություն Ամենայն Հայոց Վեհափառ կաթողիկոս Տ. Տ. Գեվորգ Զ-ը, որն արտասանելով համապատասխան աղոթքները ժողովը հայտարարում է բացված:

Ատենապետում է բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանը: Ատենապետն առաջարկում է քարտուղարությանը կարդալ նախորդ երկու նիստերի արձանագրությունները: Քարտուղարության անդամ Առաքել Գեվորգ Յազըճյանը կարդում է արձանագրությունները, որոնք փոքր հավելումներով ընդունվում են ժողովի կողմից:

Այնուհետև ատենապետն առաջարկում է ժողովին գրավել օրակարգի առաջին խընդրով աշխինքն Հայ եկեղեցու Սահմանադրության քննությանը և վավերացումով:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը ժողովի ուղադրությունը հրավիրելով այդ հարցի վրա ասում է. «Հայ եկեղեցվո Սահմանադրության քննությունն ու վավերացումը պիտի կատարենք այսօր, անշուշտ այն վերջնական չէ, որովհետև, երբ բարոյական ըմբռնումները վերածվում են իրավականի, նրանք միշտ փոփոխական առարկա են դառնում, ուստի խնդրում եմ խառնապահանջ չլինել և չխորանալ մանրամասնությունների մեջ»:

Դերաշնորհ Մամբրե եպիսկոպոս Սիրոմանի առաջարկով քարտուղարության անդամ բարձրապատիվ Տ. Գրիգոր ծ. վարդապետը կարդում է նախագահության և Ատենապետության կողմից նախօրոք սրբազրկած Հայոց եկեղեցու Սահմանադրության նախագիծը:

Նախագծի ընթերցումն ավարտելուց հետո, ինչպես հոգևորական, նույնպես աշխարհական պատգամավորները մի շարք դիտողություններ արին, որից հետո Ամենայն Հայոց նորընտիր վեհափառ կաթողիկոս Գեորգ Զ-ը առաջարկեց հետևյալը, որ ժողովն ընդունեց միաձայնությամբ:

Ճնկատի առնելով, որ Սահմանադրության մեջ արծարծված միասնականության գաղափարը, ինչպես նաև Կիլիկիո կաթողիկոսական Աթոռի և պատրիարքական ղույզ աթոռների փոխհարաբերությունները ենթարկված են հոգևորականների նախապատրաստական ժողովի քննության և որոշ համաձայնություն է գոյացած, այլ և նկատի ունենալով, որ միասնականության դադարաբեր նոր է հանդես բերված և Աթոռների փոխհարաբերությունները դարձած են իրավականի, որ շատ դժվարին գործ է, ինչպես նաև նկատի առնելով, որ ներկա նախագիծը վերջնական բնույթ չունի, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կոնգակով պիտի առաջարկվի խմբագրված Սահմանադրության գործադրությունը ժամանակավորապես և գործնական բովից անցնել հետո, հաջորդ Ազգային եկեղեցական ժողովի կողմից վերջնականապես պիտի խմբագրվի և հաստատվի, ուստի կառաջարկվի չեղյալ նախագիծն ընդունել անփոփոխ: Այնուհետև ատենապետի հայտարարության համաձայն տեղի ունեցավ կարճատև ընդմիջում:

Ընդմիջումից հետո նիստը վերսկսվեց և ատենապետ Ավետիք Իսահակյանը կարդաց Կ. Պոլսի պատգամավորներից՝ Երվանդ Ինճեքյանի և Թորոս Ազատյանի ներկայացրած հետևյալ դրույթները. Ճնկատի ունենալով, որ մեր կամքն անկախ պատճառներով Թուրքիո Հայոց պատգամավորությունը չկարողացավ ժամանակին հասնել, նկատի ունենալով, որ մեր պատգամավորության միակամ ընտրելին՝ որպես արժանավորագույն թեկնածու մեր Հայաստան ժամանում են առաջ ալ միեկնություն էր, կը խնդրենք Ազգային—եկեղեցական ժողովին, որ մեր վեց ձայները վեհափառ Տ. Տ. Գե-

վորգ Զ Սրբազան կաթողիկոսն ընտրող 110 ամբողջական ձայներուն միացվեն և ըստ այնմ մտցուի այս պարագան ժողովի արձանագրությանց մեջ: Այս առաջարկն ընդունվեց միաձայնությամբ:

Հաջապի պատգամավոր Արշակ Գալեմբարյանը, որ հիվանդության պատճառով չիր կարողացել ներկա լինել Հայրապետական ընտրությանը, խնդրեց ժողովին իր քվեն ևս ավելացնել Ամենայն Հայոց Հայրապետի միաձայն քվեների վրա: Ժողովի կողմից սույն առաջարկն ընդունվեց միաձայն:

Այնուհետև նորին Ս. Օծուխուն վեհափառ Կաթողիկոսը առաջարկում է ժողովին մի հանձնաժողով ընտրել Սովետական Միության հանձնարեղ առաջնորդ Մարշալ Ստալինին ուղարկվելիք դեկլարացիան մշակելու և խմբագրելու: Այս խնդրի շուրջը տեղի ունեցած կարծիքների փոխանակությունից հետո Տանն Կիլիկիո վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Ա-ի առաջարկով որոշվեց դեկլարացիայի պատրաստումն ու խմբագրումը թողնել նախագահության և ատենապետության հաջորդ նիստին ներկայացնելու համար:

Օրակարգի հաջորդ հարցը Գերագույն հոգևոր Խորհրդի ընտրությունն էր: Նախագահության և ատենապետության կողմից առաջարկվեցին հոգևորականներ Տ. Ռուբեն ծ. վարդապետ Դրամբյան, Տ. Վահան ծ. վարդապետ Կոստանյան, Տ. Ներսես ծ. վարդապետ Աբրահամյան, Տ. Եղիշե վարդապետ Հարությունյան, Տ. Կարապետ ծ. վարդապետ Թումանյան (անձնափոխանորդ), աշխարհականներ՝ պրոֆ. դոկտոր Ստեփան Մալխասյան, պրոֆ. դոկտ. Աշոտ Աբրահամյան, դասախոս՝ Մինաս Մինասյան, հոգևոր ճեմարանի ապագա տեսուչը և Ստեփան Կամսարական (անձնափոխանորդ): Ժողովը միաձայնությամբ ընդունեց հոգևոր Խորհրդի վերոհիշյալ կազմը:

Սակայն պրոֆ. Աշոտ Աբրահամյանը չափազանց զբաղված լինելու և առողջական վիճակի պատճառով հրաժարվեց Գերագույն Հոգևոր Խորհրդին մասնակցելուց: Ժողովը նրա փոխարեն ընտրեց Երվանդ Շահազիզին:

Ամերիկայի Արևելյան թեմի առաջնորդ Տ. Տիրան ծ. վարդապետի այն հարցումին՝ թե ժողովը նկատի պիտի առնի՝ եկեղեցու բարեկարգության հարցը, վեհափառ

Հայրապետը պատասխանեց, թե իր շորտարվա տեղակալական կործոններով առթիվ տված զեկուցման մեջ արդեն հայտարարել է, որ Ազգային-եկեղեցական ներկա ժողովը բարեկարգության հարցով ըզրադրվելու հնարավորություն չունի, թե՛ ժամանակի սղության և թե՛ այլ պատճառներով:

Այնուհետև ժողովի ատենապետը հայտարարում է, որ Լոնդոնի Աբգարյան տրեստի պատգամավոր Սարգիս Քյուրքչյանը իր կնքահայրության առթիվ (հայրապետական օժման) 2.000 անգլիական դալի է նվիրում Ս. Էջմիածնում մեղվաբուծական անտեսություն ակսելու նպատակով, որն ի հիշատակ իր հանգուցյալ մայր Նարգուհիի պիտի կոչվի «Նարգուհի Նազարեթ Քյուրքչյան մեղվաբուծարան»: Ժողովը ծափահարություններով իր գոհունակությունը հայտնեց այս նախաձեռնության առթիվ, որից հետո ժողովը ժամը 3-ին 15 րոպեին փակվեց, երեկոյան ժամը 7-ին վերսկսելու համար:

Նիստը վերսկսվեց երեկոյան ժամը 7-ին և 45 րոպեին: Նախագահում է Նորին Ս. Օծուխյուն վեհափառ Հայրապետը, ատենապետում է բանաստեղծ Ավետիք Իսահայանը:

Վեհափառ Հայրապետը խոսք առնելով, հայտնեց. «Ուրախությամբ հայտարարում եմ ի գիտություն ժողովի, որ մեր շարքերում է գտնվում ազգային բարեգործ Իրանա-Հնդկաստանի թեմից՝ պ. Ռոման Բողդանի Իսախվը, որը թեհրանում 600.000 թուման ծախսելով կառուցել է մի եկեղեցի. նա նվիրել է Կարմիր Բանակին 250.000 թուման, Բաղրամյանի անվան տանկային շարասյան օգտին նվիրել է 500.000 թուման:

«Ներկայումս Երևանում կառուցելու է մի մանկատուն պատերազմի ընթացքում զոհված զինվորների երեխաների համար, հատկացնելով այդ նպատակի իրադրությանը 250.000 թուման, նաև Ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրության և օժման առթիվ նվիրել է ամերիկյան մի շքեղ ավտոմեքենա, ուստի առաջարկում է ժողովին նրան ընդունել նախագահության մեջ:

Ժողովը բոլոր ծափահարություններով իր հավանությունը տվեց այս առաջարկին:

Կարգացվում է Սովետական Միության Գերագույն Սովետի Նախագահության Նախագահ Ի. Կալինինին ուղղված հեռագիրը,

որը ընդունվում է խանգավառ ծափահարություններով:

Ամերիկայի արևելյան թեմի առաջնորդ Ս. Տիրան ծ. վարդապետն ի դիմաց պատգամավորության կարգաց հետևյալ ուղերձը.

«Մենք Ազգային եկեղեցական ժողովուսնդամենքս, աթոռակալներ, թեմական առաջնորդներ, հոգևորական և աշխարհական պատգամավորներ եկած ու հավաքված ըլլալով Էջմիածնի Ս. Տաճարի նվիրական հովանիին ներքև, Հայաստանի, Սովետական Միության և արտասահմանի զանազան երկիրներու թեմերեն, զեղուն սրտով կը հայտնենք Ձեր վեհափառության մեր հրախառնական աղացումները այն իմաստուն և քաջարի ղեկավարության համար, որով առաջնորդեցիք մեր սուրբ եկեղեցին Ձեր երջանկահիշատակ նախորդին վախճանումն ի վեր, ամենազգվարին պայմաններու ներքև և Հայրենական մեծ պատերազմի ընթացքին, և ի գլուխ բռնադակ հայ հավատացյալներու Ձեր բաժինը բերիք փառապանծ հաղթանակի համար կերտված արժանի զոհաբերության:

«Ենորհակալ ենք նաև այն զգոն և հայրական ղեկավարության համար, որով այս ժողովը արդյունավորեցիք և արժեցուցիք անոր պատմական նշանակությունը:

«Մենք միաբան և առանց վերապահության կհայտնենք մեր որդիական վստահությունը նաև առ այն, որ Դուք ապագային ևս զորացած մեր ամենուն սիրովը և մանավանդ Աստուծո ամենաբարեակամ ողորմությամբ պիտի տանիք հայ եկեղեցվո նավը ուղիղ և ապահով գծով: Եվ վերջապես ամենքս և յուրաքանչյուրս անխտիր այս սրբազան վայրին մեջ համդիսավորապես կը խոստանանք Ձեր վեհափառության, իբրև մեր սուրբ եկեղեցվո պետին և ղեկավարողին, մեր հոտի վերին հովիին, մեր անկեղծ և բոլորանվեր հավատարմությունը և հնազանդությունը հայցելով մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսեն, որ զորացնե Ձեր բազուկը և առաջնորդե Ձեզ իր սուրբ հոգվույն իմաստությամբ և շնորհն Ձեզ երկար և արդյունավոր կյանք Ձեր առաքելական Աթոռին վերա»:

Ժողովը միահամուռ և անվերջ ծափահարություններով ընդունեց Ամենայն Հայոց վեհափառ կաթողիկոսին ուղղված այս ուղերձը:

Ձայն խնդրելով պրոֆեսոր Արարատ Ղա-

րիբայնը հարց առաջադրեց, որ Աղզային եկեղեցական ժողովը իր վերաբերմունքն արտահայտի վատիկանի բռնած ընթացքի մասին՝ հանդեպ ֆաշիստական Գերմանիայի ղեկավարներին:

Ժողովը լսելով նրա բացատրությունները և լուսաբանությունները շոշափված հարցի առթիվ նպատակահարմար համարեց այդ խնդրի ձևակերպումը թողնել վեհափառ Հայրապետներին: Այս առաջարկն ընդունվեց միաձայն:

Այնուհետև խոսք տրվեց ժողովական պատգամավոր առաջնորդներին՝ ամենաավագագույնին՝ Հունաստանի առաջնորդ Տ. Կարապետ արքեպիսկոպոս Մազմյանին: Նա խիստ հուզված ներկայացրեց այն հրեկա աշխատանքը, որ կատարել է Աղզիս նորընտիր վեհափառ Հայրապետը բարձրորեն գնահատելի վարչագիտությամբ: Արտաքին բարեմաղթություններով արևշատություն մաղթեց Սովետական Միության հանձարեղ առաջնորդ Մեծ ՍՍԱՆին, Հայաստանի ՍՍՄ Գերագույն Սովետի նախագահ Մացակ ՊԱՊՅԱՆին:

Ի դիմաց աշխարհական պատգամավորների խոսք փնդրեց հոժեն Բաժնագլանը, որը պատկերավոր ներկայացրեց հայ եկեղեցու միասնականության իրողությունը: Նա ասաց. «Հիացմունքով ու պատկառանքով նայենք սա փառավոր տեսարանին, երկու կաթողիկոսներ քով քովի նստած, որ երբեք եղած չէ: Գիտակցենք այս նշանակալից պահուն արժեքը: Մեր հայրերը բախտ շունեցան հանդիսատես ըլլալու նման հուզիչ ու ներշնչող իրողության մը:

Կեցցե մեր Սովետական Հայաստանը իր բարեփոխմամբ և շինարար կառավարությամբ, Կեցցեն մեր վեհափառները»:

Ի դիմաց Հայաստանի ժողովրդի հանդես եկավ պրոֆ. Արարատ Ղարիբջանը: Նա ասաց հետևյալը. «Հայ եկեղեցին կատարեց իր պատմական հաղավադուտ դերը Ձեր բուրի միջոցով հայ ժողովուրդն այժմ գտնվում է իր հողի վրա: Հողեպես հրձվում եմ, տեսնելով, որ այս մոդով կարողացավ հանդես բերել միասնականություն հագուտ հայ ժողովրդի և եկեղեցու Տանն Կիլիկիո վեհափառ կաթողիկոսն այս միասնականության կենդանի օրինակը հանդիսացավ իր խորը հմտությամբ և բուռն հայրենասիրությամբ: Հսկա հայրենասիրություն կա նրա փոքր մարմնի մեջ

և այդ հայրենասիրության կրակը տարածվում է ամեն կողմ:

«Մեր նորընտիր Հայրապետ Գևորգ Զ-ը բարձրացրեց մեր ազգի արժեքը, եկեղեցու պատիվը, արդարության և հայրենասիրության ճանապարհով: Թող ողջ գաղութահայությունը լսի և փիտենա, որ իր Հայրենիքի մեջ մտածում են, խոսում ու գործում են բազմահազար մարդիկ և ստեղծագործում են թե իրենց և թե գաղութահայերի համար:

«Մեր նորընտիր վեհափառը, որ օրհնեց Հայաստանի այս մասը, հավատում եմ, որ նա վաղը պիտի օրհնի նաև մյուս մասը:

«Տարեք Ձեզ հետ մեր ժողովրդի անալլալ սերը մեր եղբայրներին, բարով եկաք, հաղար բարի, միշտ եկե՛ք, մեր սրտի մեջ լայն տեղ ունեք» (բուռն ծափեր):

Մայր Աթոռի միաբանության կողմից ողջերթի խոսք է ուղղում պատգամավորներին Ս. Էջմիածնի միաբան Տ. Ռուբեն Ժ. վարդապետ Դրամբյանը:

Որդիական անխառն ղեացմամբ շնորհավորելով նորընտիր Հայրապետի գահակալությունը, նա գտնում է, որ Մայր Աթոռ էլ ավելի վառ կպահի հայ ժողովրդի միասնությունը ջահը, համարելով այն իր գործունեության գերագույն նպատակը: Սրտագին բարեմաղթություններով դրվատեց Սովետական Միության և Հայաստանի կառավարությունների բարյացակամությունը դեպի Մայր Աթոռը: Նորընտիր Հայրապետին երկար և արդյունաշատ կյանք մաղթելով նա վերջացրեց իր խոսքը:

Այնուհետև նորընտիր վեհափառ Հայրապետ Տ. Տ. Գեվորգ Զ-ը արտասանեց Աղզային եկեղեցական ժողովի փակման հետևյալ ճառը.

«Շնորհակալություն քոյո՜ր ճառախոսներին:

«Պատգամավոր մեր զավակներն իրենց խոհակա՞ն գործերով և իմաստուն խոսքե՞րով հմայեցին մեզի: Ժողովը նույն տվեց շատ քնդգծելի կողմեր:

«Տեսնում եմ ճայ ժողովրդի դեպի Ս. Էջմիածինն խնեցած լանճուն սերը. այդ սերն է, եր Ձեզ հեռավոր վայրերից խաղա՞նորդել է մինչև այստեղ, առ ոչինչ դարձնելով ճանապարհորդական նեղություններն ու դժվարությունները:

«Հայ եկեղեցին ցարդ բարոյական տեսակետով միասնական էր, բայց իրավական

տեսակետով էլ: Տանն Կիլիկիո վեհափառ կաթողիկոսը Եկատի շառնելով Նրկար համբողջության հետ կապված յժժարությունները անձամբ էկավ իբրև ուխտավոր և նշմարիտ ու դրական միասնականության հիմք դրավ:

«Այսօր տեսա համերաշխության ոգին վերադարձած մեր ղեկ, որի համար պիտի աղոթեմ, որ այն մշտնջենական դառնա:

«Տեսա Ձեր բուն ղգացմունքը դեպի Ս. Էջմիածինը և դեպի մեր սիրելի Հայրենիքը, որ բարձր վերելներով փառավորվում է: Պիտի աղոթեմ Հայրենիքի և պետության գորացման համար:

«Դուք տեսաք, թե ինչպիսի համերաշխություն կա պետության և եկեղեցու միջև և ինչպիսի ազնիվ զգացումներ իրար հանդեպ: Տեսաք, թե ինչպիսի դժվարություններ հարկված են և ինչպիսի հառաջադիմություն կա մեր Հայրենիքի մեջ: Այս քոլորը տեղի են ունենում և իրականանում են թուս մեծ ժողովրդի և նրա մեծ պետության միջոցով:

«Օրհնում եմ ռուս մեծ ժողովրդին և նրա Մեծ Առաջնորդ Մարշալ ՍՏԱՆԻՆԻ:

«Օրհնում եմ և Ձեզ բոլորիդ, օրհնում եմ հայ ժողովրդին, որ Ձեզ նման խոհական ներկայացուցիչներ ընտրեց:

Վերջացնելով իր ճառը, նորին Սուրբ Օծոթյունը արտասանեց տերունական աղոթքը և Հայրապետական «պահպանիչ» կարգաց:

Այնուհետև Համազգային Եկեղեց. Ժողովի պատգամավոր Արարատ Ղաթիբյանը կարդաց ժողովի փակման առթիվ ՍՍԻ Միության հանձարեղ Առաջնորդ Մեծ ՍՏԱՆԻՆԻՆ ուղղած հեռագիրը, որ ընդունվեց երկարատև ու խանդավառ ծափահարությոններով:

Ժողովի ատենապետ ակադեմիկոս Ավետիք Իսահակյանը հայտարարեց, թե 1945 թվի հունիսի 16-ին բացված Ազգային Եկեղեցական Ժողովը սպառնել է իր օրակարգի բոլոր հարցերը և հետևապես այն փակված է հայտարարվում:

Կեցցենների խլացուցիչ աղաղակը ընդգրկեց ողջ դահլիճը: Ժողովականները երկար ժամանակ շղաղարող ծափահարությամբ և հոտնկայա իրենց ջերմ զգացմունքներն էին արտահայտում դեպի Մայր Աթոռը: Երբ վեհափառը ոտքի կանգնեց ժողովասրահից դուրս գալու դիտավորությամբ՝ ջերմագին բացականչություններն ու ծափահարությունները ուղղված նորին Սուրբ Օծոթյանը էլ ավելի սաստկացան և շփախումբը ժողովրդի բերկրալից սիրով շարժվեց առաջ՝ վեհին առաջնորդելով դեպի վեհարան:

Հունիսի 25-ին, երկուշաբթի, երեկոյան ժամը 10-ից 15 ռուպե անց փակվեց Ազգային Եկեղեցական Ժողովը:

Ռուբեն Եպիսկոպոս ԴԲԱՄԲԱՆ

